

4. Кадрове забезпечення діяльності пенітенціарної системи в Україні: адміністративно-правовий аспект [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Г. Бондарчук. - Ірпінь, 2009. - 22 с.

Синьов В. М.,
дійсний член НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету корекційної психології
та педагогіки НПУ імені М. П. Драгоманова
Кривуша В. І.,
доктор філософії в галузі освіти, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВИХОВНОЇ КОЛОНІЇ

Для виховних колоній (ВК), де відбувають покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальні злочини неповнолітні засуджені, проблема збереження їх психічного здоров'я набуває особливого значення. Це обумовлено, насамперед, важливістю вирішення цієї проблеми для реалізації ВК їх основного завдання – ресоціалізації засуджених, такої зміни їх особистісних якостей, яка дозволила б розраховувати на само- регульовану, стабільну, соціально-нормативну поведінку після звільнення. З іншого боку, в умовах ВК об'єктивно підвищується небезпечність порушень психічного стану засуджених із збереженою психікою, а тим більше його негативної динаміки у тих осіб, котрі вже при потраплянні до колонії мають ті чи інші психічні аномалії (природно, в межах осудності). Число таких осіб, за даними різних авторів, коливається від 20 до 70 відсотків. До цієї збірної категорії в основному належать неповнолітні з реактивними станами, травмами та судинними захворюваннями ЦНС, латентними психопатіями і характерологічними акцентуаціями (особливо криміногенними є епілептоїдний, демонстративно-істеричний, циклоїдний, застрягаючий типи), олігофреніями в ступені легкої дебільності, алкоголізму і наркоманії.

В умовах позбавлення волі, для яких в тій чи іншій мірі характерні такі ознаки, як замкнутість мікросередовища, наростання соціального відчуження, матеріально-побутове неблагополуччя, примусовий характер багатьох видів діяльності та інші, зростає сила психотравматичного впливу на особистість неповнолітнього тих «складних» ситуацій, які постійно виникають в ВК у типових для таких ситуацій формах (відсутність засобів досягнення особистісно значущої мети або різні перепони, відстрочки в цьому; вимоги інтенсифікації діяльності, підпорядкування поведінки; захват зненацька; втрата особистого

престижу; депривації, пов'язані з руйнуванням звичних соціальних зв'язків, дефіцитом душевної теплоти, розуміння, а також зростанням відчуття емоційної ізоляції).

Саме такі обставини, повторюючись та актуалізуючи своєрідні, спочатку ситуативні мотиви поведінки, викликають негативні, а в багатьох випадках достатньо тяжкі психічні стани у засуджених та, певна річ, лежать в основі механізму перетворення зривів поведінки, що проявляються ситуативно, в стабільні, характерологічні, в тому числі психопатологічні риси особистості.

Вивчення онтогенезу злочинної поведінки неповнолітніх, які відбувають покарання в виховних колоніях України, свідчить про те, що в дитячому та підлітковому віці постійні невдачі в навчанні, недосягнення успіхів у творчій, спортивній діяльності, невміння позитивно виділитися серед однолітків, а також негативні оцінки з боку дорослих — всі ці психотравмуючі фактори призводили до деформації в структурі особистості: егоцентризму, егоїзму, агресивності та іншого, що врешті-решт обумовило вчинення злочину.

Типовими психічними станами неповнолітніх засуджених, особливо в слідчому ізоляторі і на початковому етапі відбування покарання в ВК, є туга, нудьга, апатія, часто фрустрація; які можуть призвести до спроб покалічення та навіть до суїциду. Тому одними з важливих завдань ресоціалізації неповнолітніх в умовах ВК є збереження їхнього психічного здоров'я, відновлення соціально корисних зв'язків і відносин, формування позитивних життєвих планів.

Оскільки в механізмі злочинної поведінки, особливо у неповнолітньому та молодіжному віці, неабияку роль відіграють мотиви самоактуалізації, самоствердження, надання можливості задоволення таких мотивів соціально-нормативними засобами (на заміну асоціальної діяльності) шляхом залучення засуджених зокрема, до різних видів естетичної творчості, і широкої соціальної презентації її результатів розглядається нами як ефективний шлях корекції особистісного розвитку та збереження і корекції психічного здоров'я, формування соціальних компетентностей. Необхідними умовами цілісної системи впливу культури на засуджених з метою формування їх готовності до соціально-нормативної самокерованої поведінки в умовах вільного життя у суспільстві вважаємо такі:

створення в установах виконання покарань культурно-виховуючого оточення, включаючи і культуру взаємостосунків між пенітенціарним персоналом і засудженими, естетизація побуту, праці тощо (відомо, зокрема, яку важливу роль відводив естетичним компонентам виховного середовища один з видатних засновників вітчизняної пенітенціарної педагогіки А. С. Макаренко);

естетична освіта засуджених, цілеспрямоване формування у них знань в різних галузях культури, стійкого інтересу до інформації такого роду;

послідовне, повсякденне, наполегливе, категоричне, але тактовне розвінчання хибних уявлень і переконань про естетичний ідеал квазікультурних цінностей;

розвиток потреб, здібностей до різноманітних видів самостійної художньої творчості, залучення засуджених до колективної творчої діяльності, зміст і результати якої поєднують соціальну та індивідуально-особистісну значущість;

формування усвідомлених естетичних цінностей і прагнень як важливого компонента життєвих планів засуджених, залучення їх до відповідних напрямків самовиховання;

надання пенітенціарним установам державної та громадської допомоги у створенні належної матеріальної бази культурно-естетичного виховання засуджених, встановленні дійових шефських зв'язків з творчими організаціями, діячами культури і мистецтва.

Принципова соціальна значущість діяльності пенітенціарної системи України, необхідність її приведення у відповідність зі світовим стандартом, вимагають спільних узгоджених дій представників правових та культурологічних галузей у поверненні колишнього злочинця до чесного життя як людини серед людей.

Дослідження, проведені в виховних колоніях України, свідчать, що головними умовами збереження психічного здоров'я неповнолітніх засуджених є такі:

зміни в правовому регулюванні та практиці застосування основних засобів перевиховання (режим, загальноосвітнє та професійне навчання, праця, виховна робота) в напрямку мінімізації примусових способів залучення до них засуджених, надання їм особистісної значущості та ін. ;

оптимізація психологічно та психотерапевтично значущого спілкування вихованців між собою та зі співробітниками, заснованого на поважній увазі до особистості, готовності до надання допомоги, емпатії, довірливості, опори на позитивне;

різноманітність психотерапевтичних засобів та активізація їх компетентного застосування співробітниками виховних колоній (раціональна, директивна та недирективна психотерапія, бібліотерапія, музична, спортивна психотерапія, навчання саморегуляції, психотерапія відволікання, релаксаційні заходи та інші.).

Особливої уваги набуває спеціальна підготовка персоналу ВК до проведення психотерапевтичної роботи, психологічно грамотних дій по відношенню до засуджених на основі глибокого індивідуального підходу.